

ความคิดเห็นต่อการจัดสมาชิกประชาชนนครหาดใหญ่
The Attitudes of Hatyai People in People Assembly

ทัศนีย์ ประธาน¹, นิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว², คัมภีร์ ทองพูน^{3*}, และ ทิรัศม์ชญา พิพัฒน์เพ็ญ⁴
Thasanee Prathan, Niwat Sawatkeaw², Kumpee Thongpoon³, Tiratchaya Pipatpen⁴

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับการบรรลุเป้าหมายของกระบวนการจัดสมาชิกประชาชนนครหาดใหญ่ และมาตรการที่นำไปใช้ในการกำหนดนโยบายแก้ไขปัญหาของเทศบาลนครหาดใหญ่ ผลการวิจัยสรุปดังนี้ 1. ประชาชนคิดเห็นว่าสมาชิกประชาชนนครหาดใหญ่สามารถดำเนินการและผลการดำเนินการสามารถบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในระดับมากที่สุด 5 อันดับโดยอันดับแรกเป็นจุดมุ่งหมายเพื่อการร่วมกันดำเนินการแก้ปัญหาเมืองหาดใหญ่ได้ รองลงมาเป็นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองหาดใหญ่ การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน การร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาเมืองหาดใหญ่ และการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายพัฒนาเมืองหาดใหญ่ของประชาชน 2. ประชาชนเห็นว่า มาตรฐานหรือกิจกรรมโครงการที่ควรนำมากำหนดเป็นนโยบายในการบริหารจัดการด้านอุทกภัยของเทศบาลนครหาดใหญ่มีความสำคัญในระดับมาก ควรทำดังนี้คือ การประชาสัมพันธ์ให้ทราบสถานการณ์จริงเมื่อเกิดอุทกภัยกับประชาชน การสำรวจพื้นที่เสี่ยงภัยเพื่อการเตรียมพร้อมสำหรับการอพยพเมื่อจำเป็น การสนับสนุนให้เอกชนเพิ่มพื้นที่สีเขียว การจัดตั้งศูนย์บัญชาการระดับจังหวัดสำหรับการแก้ปัญหาด้านอุทกภัย การขุดลอกคลองอุ้ดตะกอนเพื่อรองรับปริมาณน้ำ การสร้างเครือข่ายเตือนภัย และการจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับผลกระทบจากอุทกภัย

Abstract

The objectives of this research were to study the people's opinion about Hat Yai People in People Assembly process succeeding and measurement of policy implement to solve problem in the Hat yai Municipality. The result of research can summarize 1 people thought that Hat Yai People in People Assembly can continue and the result of plan can be successful to the goal of it that is rank the top to bottom 5 issues were to join to solve problem, people participate to develop hat yai city, Public Hearing, decide direction of Ha tyai and Participate to set the Hat yai policy development 2.people thought the measurement or activities, program should bright to use it and make a policy to protect the floods under controlling by Hat yai Municipality. The important ranking was announcing the flood situation to people. The risk areas surveying for move before. Private sector supporting to add green space in the city The center the flood solving problems setting. The U-Tapao canal cleaning to support the water flood rain off. Networks of flood warning center and set the local curriculum about flood prevention

¹ รองศาสตราจารย์, คณะศิลปศาสตร์และศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
Associate Professor, Faculty of Liberal Art and Education, Hatyai University, Hatyai, Songkhla

² ดร., คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

³ อาจารย์, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
Lecturer, Faculty of Political Science, Hatyai University, Hatyai, Songkhla

⁴ อาจารย์, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
Lecturer, Faculty of Political Science, Hatyai University, Hatyai, Songkhla

*Corresponding author, E-mail: kumpee@hu.ac.th

บทนำ

การปกครองท้องถิ่นช่วยสนองตอบต่อปัญหาและความต้องการของชุมชนภายในท้องถิ่น องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยทางการปกครองจำนวนเล็ก ๆ ที่มีมากมายกระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยพื้นที่เหล่านั้นย่อมมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะทางกายภาพ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนั้น ๆ ทำให้การบริหารและการปกครองที่มีลักษณะของการรวมศูนย์อำนาจอยู่ที่รัฐบาลเพียงแห่งเดียว ไม่สามารถที่จะตอบสนองต่อความต้องการและปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน จึงจำเป็นต้องกระจายระบบงานให้มีลักษณะคล่องตัวและปรับตัวให้ยืดหยุ่น นั่นก็คือ การสร้างหน่วยการปกครองที่เรียกว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อให้มาจัดทำบริการและแก้ปัญหาของประชาชนในท้องถิ่นและยังจะเป็นการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับหลักความรับผิดชอบตามระบอบประชาธิปไตย (Democratic Accountability) ต้องการให้การจัดทำบริการสาธารณะให้ทั่วถึง และตรงกับความต้องการของราษฎร ในท้องถิ่น ตามความจำเป็นในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งจุดมุ่งหมายนี้จะสำเร็จลงได้ ก็ด้วยวิธีการให้ราษฎรในท้องถิ่นนั่นเอง เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการด้วย และต้องการให้การปกครองท้องถิ่น เป็นสถาบันสอนการปกครองประเทศ ในระบอบประชาธิปไตย โดยผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น จะต้องมาจากการเลือกตั้ง ของราษฎรในท้องถิ่นนั้นการปกครองท้องถิ่นเป็นโรงเรียนประชาธิปไตยในระดับรากหญ้า⁵ ระบบการปกครองท้องถิ่นจะต้องมีการเลือกตั้ง มีระบบพรรคการเมืองระดับท้องถิ่น มีการต่อสู้และการแข่งขันในทางการเมือง ตามวิถีทางและตามกติกา ในที่สุดก็จะทำให้ประชาชนเข้าใจถึงระบบการปกครองตนเอง เข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายที่อยู่ภายใต้โครงสร้างทางการบริหาร ไม่ว่าจะเป็นฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร และที่สำคัญคือการเข้าใจถึงบทบาทหน้าที่ของประชาชน และในที่สุดจะทำให้เกิดการพัฒนาทางการเมืองได้ และการที่ปกครองท้องถิ่นช่วยสร้างเสริมความรู้ความเข้าใจในทางการเมือง ถือได้ว่าเป็นสถาบันฝึกสอนประชาธิปไตยให้ประชาชน สร้างการมีส่วนร่วม (Participation) การมีอยู่ของรัฐบาลในระดับท้องถิ่น หรือในระดับภูมิภาค ย่อมเอื้อต่อประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองได้มากกว่า เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับชุมชนของตน และการเข้ามาบริหารกิจการสาธารณะต่าง ๆ ภายในชุมชนด้วยตัวเอง จะเป็นผลให้ประชาชนเหล่านี้ได้เรียนรู้และมีประสบการณ์ในทางการเมืองการปกครองตามหลักการปกครองตนเอง และนำไปสู่การเติบโตของ “ความเป็นพลเมือง” ในหมู่ประชาชน สร้างความชอบธรรม (Legitimacy) ความห่างไกลทั้งในทางภูมิศาสตร์และในทางการเมือง ย่อมทำให้การตัดสินใจโดยสถาบันทางการเมืองที่ห่างไกลออกไปจากชุมชนท้องถิ่น อาจจะไม่ได้รับการยอมรับ ในทางตรงกันข้ามหากการตัดสินใจในระดับชุมชนท้องถิ่น มีแนวโน้มที่จะได้รับการยอมรับและเป็นการสมเหตุสมผลมากกว่า ทำให้การตัดสินใจในทางการเมืองการปกครองนั้นมีความชอบธรรม ดำรงหลักเสรีภาพ (Liberty)

วิธีการวิจัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับการบรรลุเป้าหมายของกระบวนการสมัชชาประชาชนนครหาดใหญ่ในทัศนะของประชาชนผู้เข้าร่วมประชุมใหญ่
2. เพื่อสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับมาตรการที่นำไปใช้ในการกำหนดนโยบายแก้ไขปัญหาของเทศบาลนครหาดใหญ่ในทัศนะของประชาชนผู้เข้าร่วมประชุมใหญ่

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้กำหนดขอบเขตการวิจัย ดังนี้

ประชากร ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ เป็นประชาชนที่มีภูมิลำเนาในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2557 และเข้าร่วมประชุมประชุมใหญ่สมัชชาประชาชนจำนวนทั้งสิ้น จำนวนเป้าหมายที่กำหนด 600 คน

⁵ <http://advisor.anamai.moph.go.th/main.php?filename=tambon03>

สาระในการวิจัย เนื้อหาสาระในการวิจัยเป็นรายละเอียดเกี่ยวกับประเด็น ความคิดเห็นเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายที่สามารถดำเนินการแล้วบรรลุเป้าหมาย มาตรการที่วิเคราะห์เพื่อนำมาเสนอต่อเทศบาลนครหาดใหญ่สำหรับนำไปกำหนดเป็นนโยบาย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับสมาชิกสภาประชาชนนครหาดใหญ่ที่ดำเนินการสร้างโดยคณะผู้วิจัย ประกอบด้วยรายละเอียดเกี่ยวกับสถานการณ์ผู้ตอบ การรับรู้ การเข้าร่วมกิจกรรมสมาชิกสภาประชาชนนครหาดใหญ่ และความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่ต้องการให้เทศบาลนครหาดใหญ่มีการพัฒนาอย่างเร่งด่วน

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลเชิงปริมาณ วิเคราะห์โดยใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน
2. ข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นข้อมูลที่สรุปจากข้อคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาปลายเปิด ดำเนินการวิเคราะห์ด้วยการสรุปสาระที่นำเสนอแยกเป็นประเด็น

ผลการวิจัยและอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีข้อสรุปรายละเอียดแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัยดังนี้

1. ประชาชนส่วนใหญ่คาดการณ์ว่าสมาชิกสภาประชาชนนครหาดใหญ่สามารถดำเนินการและผลการดำเนินการสามารถบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ในระดับมากที่สุด 5 อันดับโดยอันดับแรกเป็นจุดมุ่งหมายเพื่อการร่วมกันดำเนินการแก้ปัญหาเมืองหาดใหญ่ได้ รองลงมาเป็นการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองหาดใหญ่ การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน การร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาเมืองหาดใหญ่ และการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายพัฒนาเมืองหาดใหญ่ของประชาชนตามลำดับ การที่ประชาชนผู้เข้าร่วมประชุมให้ข้อคิดเห็นว่า การดำเนินกิจกรรมสมาชิกสภาประชาชนเทศบาลนครหาดใหญ่สามารถบรรลุผลสำเร็จในประเด็น การมีส่วนร่วมของประชาชนในการร่วมแก้ปัญหา การให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเมืองหาดใหญ่ ร่วมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนหรือเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็นและร่วมกำหนดทิศทางการพัฒานครหาดใหญ่ อาจเนื่องมาจากการจัดตั้งสมาชิกสภาประชาชนนครหาดใหญ่เริ่มมีแนวคิดและดำเนินการและสอดคล้องกับสภาพปัจจุบันประชาชนให้ความสนใจต่อการบริหารงานของภาครัฐทั้งรัฐบาลกลาง และท้องถิ่นดังจะเห็นจากการเข้าร่วมเรียกร้องให้รัฐบาลลาออกเนื่องจากการบริหารงานมีความผิดพลาดก่อให้เกิดการคอร์รัปชันและการใช้อำนาจในการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อนิรโทษกรรม ทำให้เกิดการประท้วงใหญ่โตเป็นวิกฤตการณ์การเมืองในปี.ศ. 2556 - 2557 และประชาชนอำเภอหาดใหญ่เข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่องรวมทั้งจัดเวทีให้ความรู้ นอกจากนี้มีการประชาสัมพันธ์ให้มีการจัดตั้งสภาประชาชนและเผยแพร่ความคิดเห็นดังกล่าวผ่านสื่อหลายรูปแบบ จากสภาพการเปลี่ยนครั้งใหญ่ทางการเมืองของประเทศไทย เทศบาลนครหาดใหญ่ภายใต้การบริหารงานของดร.ไพโร พัฒโน นายกเทศมนตรีเทศบาลนครหาดใหญ่จึงกำหนดนโยบายการพัฒนาเทศบาลนครหาดใหญ่ให้เป็น **“มหานครแห่งสี่สัน”** และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยการจัดตั้งในรูปแบบสมาชิก ซึ่งสามารถดำเนินการได้ภายใต้พระราชกฤษฎีกาว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการบริหารบ้านเมืองที่ดี พ.ศ. 2556 กำหนดให้ส่วนราชการนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้ในการบริหารกิจการเทศบาล โดยมีวัตถุประสงค์การจัดตั้งเพื่อให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการบริหารงานของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒานครหาดใหญ่สู่ **“มหานครแห่งสี่สัน”** ซึ่งมีจัดตั้งสมาชิกสภาประชาชนและการดำเนินกิจกรรมสมาชิกสภาประชาชนนครหาดใหญ่โดยการสร้างความเข้าใจมี จัดแต่งตั้งกรรมการผู้รับผิดชอบ ตลอดจนจัดให้ มีการประชาสัมพันธ์และมีการประกวดเพื่อคัดเลือกโลโก้ สมาชิกสภาประชาชนนครหาดใหญ่ ในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ.2556

2. ประชาชนผู้ร่วมประชุมส่วนใหญ่เห็นสอดคล้องกันว่า มาตรฐานหรือกิจกรรมโครงการที่ควรนำมากำหนดเป็นนโยบายในการบริหารจัดการด้านอุทกภัยของเทศบาลนครหาดใหญ่มีความสำคัญในระดับมากที่สุด 20 มาตรการจาก 22 มาตรการ โดยสุดเรียงตามลำดับ 10 อันดับได้แก่ การประชาสัมพันธ์ให้ทราบสถานการณ์จริงเมื่อเกิดอุทกภัยกับประชาชน การขุดลอกคลองและระบายน้ำสายต่าง ๆ ในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่เพื่อรองรับปริมาณน้ำ การสำรวจพื้นที่เสี่ยงภัยเพื่อการเตรียมพร้อมสำหรับการอพยพเมื่อจำเป็น การสนับสนุนให้เอกชนเพิ่มพื้นที่สีเขียวและกำหนดให้หน่วยงานภาครัฐใช้วัสดุ

ทดแทนที่สามารถเพิ่มการซึมผ่านของน้ำให้มากขึ้น การจัดตั้งองค์กรที่มีอำนาจจัดสรรทรัพยากรเพื่อจัดตั้งศูนย์บัญชาการระดับจังหวัดสำหรับการแก้ปัญหาด้านอุทกภัย การขุดลอกคลองอยู่ตะเภาเพื่อรองรับปริมาณน้ำ การสร้างเครื่องขยายเตือนภัย โดยมีผู้นำในแต่ละชุมชนที่เข้าใจเทคโนโลยีสามารถติดตามและประเมินสถานการณ์ได้ค่อนข้างแม่นยำเป็นผู้รับผิดชอบ การพัฒนาการนำเทคโนโลยีเตือนภัยที่ทันสมัยมาใช้ให้มากขึ้น การจัดทำหลักสูตรเพื่อสร้างความตระหนักรู้เห็นความสำคัญและจิตสำนึกต่อส่วนรวมในชุมชนเกี่ยวกับผลกระทบจากอุทกภัย และการสนับสนุนให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้านกายภาพ ด้านกำลังใจ และด้านการสนับสนุน/แลกเปลี่ยนข้อมูลเพื่อแก้ปัญหาอุทกภัย

นอกจากแนวคิดเห็นเกี่ยวกับการนำมาตราการมารกำหนดเป็นนโยบาย ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่เห็นด้วยกับมาตรการดังกล่าวใกล้เคียงกันมาก ดังนั้นการนำมาใช้ในการกำหนดนโยบายจะต้องพิจารณารายละเอียดผลดีผลเสียอีกครั้ง เนื่องจากประชาชนผู้นำเสนอและเลือกมาตรการดังกล่าวอาจมีความรู้ความเข้าใจหลักการและองค์ความรู้ในเรื่องปัญหาดังกล่าว ตลอดจนผังเมืองไม่ชัดเจน รวมทั้งเวลาในการพิจารณาอาจน้อยเกินไป อาจทำให้การวิเคราะห์และเลือกมากำหนดเป็นนโยบายอาจมีข้อผิดพลาดได้บ้าง จึงควรนำข้อคิดเห็นดังกล่าวมาพิจารณาตามหลักการและสภาพพื้นที่ประกอบและควรประชาสัมพันธ์สาเหตุที่ไม่สามารถดำเนินการมาตรการที่เลือกได้เหตุผลเพราะสาเหตุใดเพื่อสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกัน และเมื่อคัดเลือกมาตรการที่สำคัญอีกครั้งเพื่อนำมากำหนดเป็นนโยบายและจัดทำแผนยุทธศาสตร์และแผนดำเนินการในแต่ละปีงบประมาณ พร้อมประชาสัมพันธ์หรือแจ้งรายละเอียดของแผนการดำเนินงานเพื่อประชาชนรับทราบจะช่วยก่อให้เกิดความร่วมมือของประชาชนอย่างแท้จริง เพราะประชาชนจะเห็นถึงความสำคัญของความคิดเห็นที่ได้เสนอไป มิใช่การรับฟังอย่างไม่จริงจังไม่มีข้อเสนอใดที่เทศบาลนครหาดใหญ่จะนำไปสู่การปฏิบัติ หากเป็นเช่นนั้นประชาชนจะไม่ให้ความร่วมมืออีกต่อไป สมัชชาประชาชนนครหาดใหญ่จะจบลงโดยเร็ว แต่หากเทศบาลนำความคิดเห็นดังกล่าวมาบรรจุในแผนดำเนินการ ส่วนกิจกรรมโครงการใดไม่สามารถนำมาสู่การปฏิบัติได้มีการนำมาชี้แจงเหตุผลประกอบและประชาสัมพันธ์ให้ทราบโดยทั่ว ย่อมทำให้ประชาชนมีความรู้สึกที่ดีต่อสมัชชาประชาชนและผู้บริหารเทศบาลว่ามีความจริงใจที่จะเปิดโอกาสให้ประชาชนตรวจสอบและให้ข้อคิดเห็นและให้ความร่วมมือในการพัฒนาเทศบาลนครหาดใหญ่อย่างเต็มที่ ในอนาคตนครหาดใหญ่จะมีการพัฒนาอย่างเต็มที่และก่อให้เกิดความสุขและความรักและความร่วมมือให้การช่วยเหลือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

จากผลการสำรวจความคิดเห็นต่อการจัดสมัชชาประชาชนนครหาดใหญ่ พบว่าประชาชนได้มีส่วนร่วมในการให้ข้อคิดเห็นในการคัดเลือกมาตรการหรือโครงการกิจกรรมที่สำคัญและจำเป็น เพื่อนำมาสู่การกำหนดนโยบาย ในการพัฒนา นครหาดใหญ่ ดังนั้น คณะกรรมการสมัชชาประชาชนนครหาดใหญ่จึงควรประสานและร่วมมือกับเทศบาลนครหาดใหญ่อย่างจริงจังเพื่อให้มาตรการที่มีความสำคัญในลำดับแรก ๆ ปรากฏในแผนดำเนินการประจำปีงบประมาณ 2558 พร้อมกับประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงผ่านระบบ Social Media สื่อบุคคล เช่นผู้นำชุมชนและสื่อสิ่งพิมพ์ท้องถิ่นนอกจากนี้ควรมีการรายงานผลความก้าวหน้าของกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งของสมัชชาประชาชนนครหาดใหญ่และส่วนของการดำเนินงานที่เป็นกิจกรรมที่เกิดจากข้อเสนอแนะของสมัชชาประชาชน ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ให้ความสนใจและเต็มใจที่จะให้ความร่วมมือและสนับสนุนกับสมัชชาประชาชนนครหาดใหญ่ แต่ยังมีบางส่วนที่ยังคงไม่มั่นใจเกรงว่าจะเป็นการดำเนินการเพียงรูปลักษณะตั้ง คำกล่าวของผู้ให้ข้อมูลจากการสำรวจความคิดเห็นที่ว่า “เข้าร่วมเพราะต้องการติดตามการดำเนินงาน” หรือ “หากเห็นความสำคัญของประชาชนประชาชนจะให้ความร่วมมือและความสำคัญ”

บรรณานุกรม

โกวิทย์ พวงงาม. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน. กรุงเทพมหานคร.2545.
จำรอง เงินดี. เอกสารการสอนวิชาจิตวิทยาสังคม. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาจิตวิทยา ,
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.2534.
ทศนา แชมมณี และคณะ.การคิด และการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิด.เอกสาร

ประกอบการนำเสนอแนวคิดและแนวทาง โครงการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน
กลุ่ม “การเรียนรู้ เพื่อการพัฒนากระบวนการคิด” สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา
แห่งชาติ. (อัสสัณา). 2540.

นิวัฒน์ สวัสดิ์แก้วและคณะ. สมัชชาประชาชนในทัศนะของชาวหาดใหญ่. เทศบาลนครหาดใหญ่. 2557

บุญเรียง ขจรศิลป์. 2543. วิจัยวิจัยทางการศึกษา. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: พี.เอ็น.การพิมพ์.

ประสาท หลักศิลา. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ : ก้าวหน้า, 2514.

พนารัตน์ พ่วงบุญปลูก. ความคิดเห็นของประชาชนต่อการจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาล

ตำบลแสนสุข อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542. 148 หน้า.

ยุทธการ หัวหาญ. การเมืองภาคประชาชนกับการพัฒนาประชาธิปไตยไทย : ศึกษากรณีสมัชชา

คนจน. 2552.

วันชัย วัฒนศัพท์. การมีส่วนร่วมกับการพัฒนาองค์กร. กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน

กระทรวงแรงงาน. 2546.